

GUNNAR JANSSON • ÅKE PEHRSON

Fältharen – långt ifrån bara på fälten

- Fältharar i blandbygd använder stor del av sin tid i skogsmark.
- Daglegorna kan ligga hundratals meter från traditionellt sett typiska fältharemiljöer.
- Fältharar i skogsdominerade trakter har betydligt större hemområden än de i jordbrukslandskapet.
- Dygnsutflykter om flera kilometer är vanliga bland hanar.
- Fältharens stora rörlighet i skogbygd kan lokalt påverka skogsharens utveckling.

Flera påtagliga förändringar i viltstammarna pågår sedan tiotålet är i landets södra halva. Exempelvis ökar vildsvin, kron- och dovhjort markant på många håll samtidigt som rovdjur som lo och flera mindre generallistpredatorer, t.ex. grävling och korp, också blir vanligare. Ytterligare en förändring, vilken dock passerar mer obemärkt, är fältharens expansion och ökade utnyttjande av skogliga biotoper.

Fältharen förknippas traditionellt med jordbruksområdenas åker- och ängsmarker, men har under senare år expanderat sin utbredning i landet och återfinns nu även i högre belägna och skogsdominerade trakter. Under motsvarande period har skogsharen visat vikande numerär i södra Sverige. En viktig orsak bakom båda dessa trender är de snöfattiga vintrarna under 1990-talet, men idéer om att fältharens närvaro i sig missgynnar skogsharen har även ventilerats. Mekanismen för detta har föreslagits vara fysisk överlägsenhet så att skogsharen kanske därför undviker områden med fälthare. Detta har vi undersökt men anser nu som mindre troligt. Däremot är det sannolikt att antalet korsningsparningar mellan arterna åtminstone lokalt kan missgynna skogsharen. Vid sådana parningar har det hittills bara påvisats att fältharehanar parar sig med skogsharehonor, vilket betyder att det är skogshararna som gör en förlust i form av uteblivna artrean kullar. I områden med redan svaga skogsharestammar kan detta tänkas sänka den lokala reproduktionen i betydande grad.

Fältharen mera i skog

Bland harjägare talas om att fältharen numera uppvisar ändrade beteenden jämfört med för ett par-tre decennier sedan. En sådan förändring anses vara att de numer ofta har sina daglegor betydligt längre in i skogsmark.

Med hjälp av kartsatta observationsdata inom Grimsö forskningsområde som förts sedan 1978, har vi funnit stöd för jägarnas iakttagelser. Såväl antalet enskilda fältharepopulationer som det totala antalet observationer har ökat sedan början av 1990-talet, men det intressanta i sammanhanget är att under

samma period har den andel av årens observationer som görs under vintersäsongen (sept–mars) tvärtom minskat (Figur 1). En rimlig tolkning av detta är att fälthararna istället för att sitta kring gårdar, ängs- och åkermark och röra sig längs vägar, under de numera snöfattiga vintrarna alltmer uppehåller sig i skogen (där de inte blir sedda i samma utsträckning eftersom de flesta observationerna sker från bil).

Skogsutnyttjande studeras

Fältharen har studerats i många sammanhang men kännedomen om deras ekologi och biotoputnyttjande i skogsdominerade områden är mycket liten. Kring detta krävs ökade kunskaper om vi ska kunna utvärdera deras roll i förhållande till skogsharepopulationens utveckling.

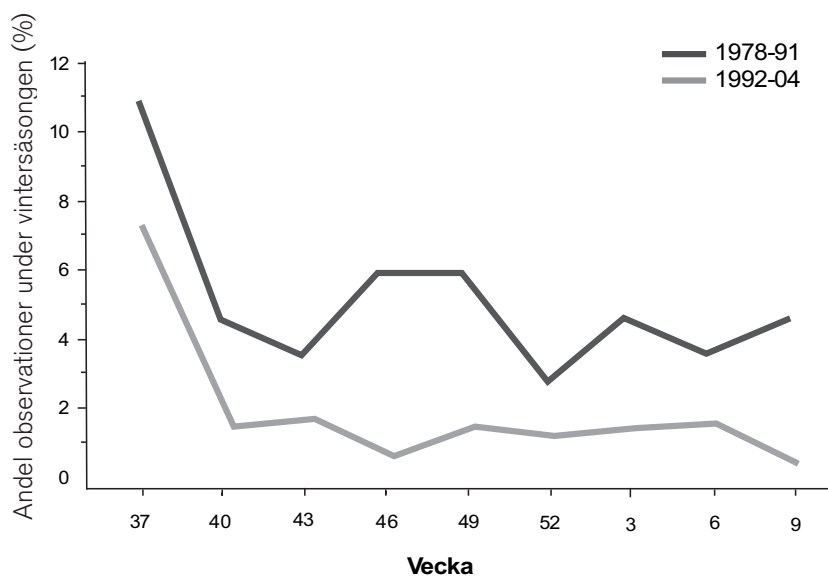
Vi undersöker fältharens skogsutnyttjande under olika säsonger och mellan kön etc, och arbetar främst inom Grimsös forskningsområde i Bergslagen. Studierna bedrivs sedan förra året till stor del via sändarförsedda fältharar.

Stora rörelseområden

Pejlingarna av våra fältharar under 2004 visade att så gott som samtliga daglegor tas i skogsklädd mark. Ungefär hälften

av pejllpositionerna då hararna varit aktiva, d.v.s. vid födosök och i samband med brunstaktivitet, främst under dygnets mörka del, erhöles också på trädbevuxna marker. Tidsmässigt tillbringar således fälthararna större delen av sina liv i skog och inte i de för arten mest typiska miljöerna.

Både honor och hanar av fälthararna uppvisar 6–8 gånger större hemområden i vår studie än som definierats för arten i utpräglade jordbruksområden i södra Sverige och övriga Europa (ca 140 vs 20 ha). Detta har troligen samband med biotopkvalitet och populationernas täthet. Under parningstiden noterades hanar förflytta sig 8–10 km under en och samma natt, och även de harar som håller sig inom sitt vanliga hemområde tillryggalägger ofta sträckor längre än 5 km per natt. Medelvärde för pejllpositionerna längst från åker- och ängsmark var 530 m för hanar och 320 m för honor, men då är i stället avståndet till väg ofta betydligt kortare. Längsta avstånd in i skog räknat från närmsta väg låg i samma storleksordning som ovan, medan alltså avståndet till typiska fältharebiotoper kan vara flera kilometer då hararna rör sig längs vägar.

FIGUR 1. | Andelen (%) av slumpmässiga observationer som gjorts under september–mars för två olika tidsperioder. Den senare perioden (grå linje) hade betydligt mildare och snöfattigare vintrar och totalt sett fler fälthareobservationer, men färre av dessa gjordes alltså under vintersäsong.

Typisk daglega för en fälthare i vårt studieområde; liten tätning i en tämligen öppen, luckig omgivning eller beståndsgräns.

Resultaten visar att fältharen är mycket rörlig och anpassningsbar och därför kan antas fungera bra i flera olika miljöer, åtminstone så länge inte ett tjockt och långvarigt snötäcke gömmer markvegetationen.

Fältharens skogsval

Alla data kring fältharens skogsutnyttjande i Skandinavien, såsom var och när det sker liksom dess födoval i skog, är att likna vid grundforskning eftersom detta inte tidigare studerats. Våra resultat är troligen de första försöken att vetenskapligt beskriva fältharens eventuella biotoppreferenser inom den brukade boreala skogen.

En grov biotopklassning för samtliga pejlpositioner i vår studie under första halvåret 2004, visar att 60–70 % fanns i skogsklädd mark (Figur 2 A). Siffrans osäkerhet beror på att några av klasserna inte är enhetliga, exempelvis

representerar "Övrig mark" igenväxande hagmarker och "Sankmark" mosse eller strandpartier, d.v.s. trädbevuxna men i praktiken tämligen öppna eller luckiga marker. Bland de rena skogsbestånden dominerade positioner i unga och medelålders grangällringar (Figur 2 B). I nuläget kan vi inte dra några säkra slutsatser av detta eftersom den beståndstypen också är den vanligaste inom våra harars hemområden. Det är alltså oklart om gallringsbestånden föredras av fälthare eller om dessa helt enkelt utnyttjas i förhållande till tillgången, d.v.s. slumpmässigt. Antalet röjningar och gallringar tycktes hur som helst inte spela någon roll för fältharens utnyttjande av de unga granbestånden i vårt studieområde.

Fältharens daglegor låg överlag i motsvarande skogstyper, möjligen med en förskjutning mot något äldre be-

stånd. Påfallande ofta låg emellertid daglegorna i gränssonen mellan olika bestånd. Daglegorna kan beskrivas som mycket skyddade, d.v.s. "stängda" för insyn, precis kring legan (0,5–1 m radie) medan omgivningen därutöver tvärtom ofta är tämligen öppen/luckig skog. Fältharen har, till skillnad från skogsharen, inte lika uttalad vana att förvilliga eventuella förföljande predatorer genom att konstra med sitt spår före daglegan, utan litar troligen mer på att själv upptäcka faran i tid. För att lyckas med detta är god sikt viktigt, vilket våra fältharens daglegor ofta möjliggjorde.

Varför uppehålla sig i skog ?

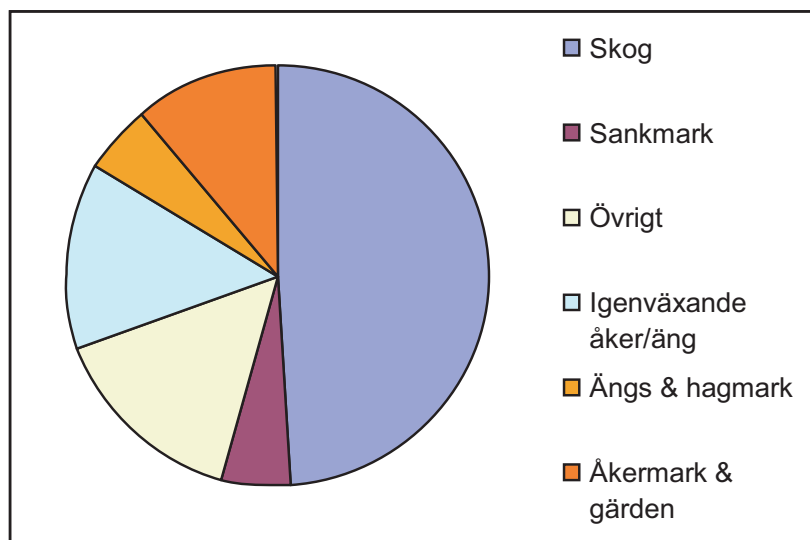
Om vi bortser från daglegorna, vilka troligen kan förläggas säkrare i skogsmark än i de flesta andra biotoper, kan man fundera över vad fältharens egentligen gör i skogen? Detta är ännu till stor del oklart för oss men aktiviteterna bör normalt innefatta födosök, skydd, samt, periodvis, partnerval.

Förklaringen till varför fältharens oftast återfanns i skogsmark ligger knappast i att valet av daglega skulle ta särskilt lång tid. Lämpliga platser tycks finnas i överflöd, åtminstone med tanke på att fältharens inte tycks ha särskilt strikta krav på hur dessa ska se ut samt deras tämligen enkla beteende i samband med platsvalet (ovan). Födötillgången på marken är i de flesta unga-medelålders granbestånd klart begränsad, varför inte heller födosök borde vara ett skäl till att uppehålla sig i dessa. Direkta parningsaktiviteter sker normalt ute på gården och åkermark medan övriga sociala aktiviteter troligen kan ske så gott som överallt. Vilken av dessa, eller andra, aspekter som främst lockar fältharen in i skogsmark är ännu ett frågetecken.

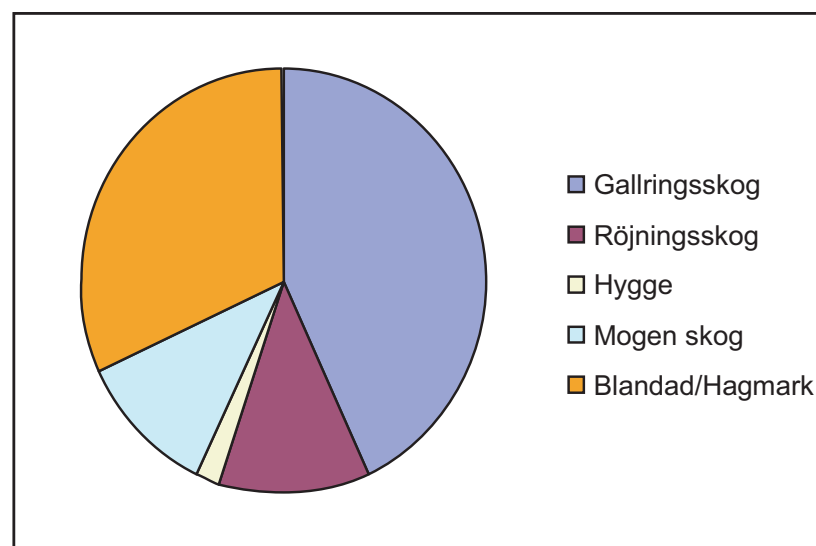
Resultatens användning

Vad än fältharens har för sig i skogen så är det för oss mest intressant i vilken mån båda hararterna finns i samma biotoper, på samma platser och vilka arealer de utnyttjar gemensamt. Vi har sett i en tidigare studie att skogsharen inte alls tycks undvika områden där fältharen lever, utan tvärtom ofta uppehåller sig exempelvis i kantzonen mot

FIGUR 2 A. | Andel pejlpotioner i olika marktyper för sex fåltharar under perioden februari – augusti 2004 ("Övrig mark" är t.ex. gårdsplan eller på vägar).

FIGUR 2 B. | Pejlpotionerna i "Skog" (från A) fördelade på skogstyper ("Blandad/Hagmark" utgörs delvis av planterad åkermark, d.v.s. i praktiken röjningsbestånd med gran).

Ämnesord

Fälthare, skogshare, vinterförhållanden, konkurrens, biotopval

Läs mer

Pehrson Å. och Jansson G. 2003. Skogsharen kämpar mot värmen. Fauna & Flora 3: 2-11.
 Jansson G., Pehrson Å. och Jensen M. 2004. Skogs- och fälthare – vem är var i skogen? Svensk Jakt 9: 54-56.
 Jansson G. och Pehrson Å. 2004. Fältharen trivs även i skogen. Svensk Jakt 11: 68-70.

stora åkermarksområden. Baserat på pejldata kring hur långt in i skogsmark fåltharar rör sig, har det visat att 35–40 % av Grimsö forskningsområde (ca 13 000 ha) ligger inom fålthararnas normala rörelseområde. Då ska noteras att endast ca 3 % av forskningsområdet utgörs av traditionell fältharebiotop medan det å andra sidan finns gott om mindre skogsvägar, som kan nyttjas av fålthararna.

I områden där olika ägoslag är mer splittrade, och där skogsenheterna är mindre än i vårt studieområde, är det således sannolikt att fältharen faktiskt kan återfinnas överallt. De kan därigenom utgöra åtminstone ena parten i en hög andel av områdets alla parnings-tillfällen. Finns skogshare i området bör man alltså förvänta sig en viss frekvens korsningskullar. Korsningarna innebär i första hand uteblivna rena skogsharekullar, och är dessa vanliga kan en lokal skogsharestams utveckling troligen märkbart reduceras, åtminstone i områden med glesa populationer.

Gunnar Jansson

Åke Pehrson

Författare

Gunnar Jansson är Fil. Dr. i ekologi vid institutionen för naturvårdsbiologi, SLU.
 Grimsö forskningsstation
 730 91 Riddarhyttan.
 Tel. 0581-69 73 18
 E-post: Gunnar.Jansson@nvb.slu.se

Åke Pehrson är docent i viltekologi vid institutionen för naturvårdsbiologi, SLU.
 Grimsö forskningsstation
 730 91 Riddarhyttan.
 Tel. 0581-69 73 17
 E-post: Ake.Pehrson@nvb.slu.se

Ansvarig utgivare:

Redaktör:

Jan-Erik Hällgren, SLU, Fakulteten för skogsvetenskap, 901 83 UMEÅ
 Sven-Olov Bylund, SLU, Fakulteten för skogsvetenskap, 901 83 UMEÅ
 Telefon: 090-786 82 29 • Telefax: 090-786 82 01

E-post: Sven-Olov.Bylund@adm.slu.se

Webbadress:

www.slu.se/forskning/fakta

Prenumeration och lösnummer:

SLU Publikationstjänst, Box 7075, 750 07 UPPSALA
 Telefon: 018-67 11 00 • Telefax: 018-67 35 00

E-post: Publikationstjanst@slu.se

Prenumerationspris:

320 kronor + moms

Tryck:

Elanders Tofters AB, Uppsala 2005

ISSN 1400-7789 © SLU